

ЮЛІЯ ГЕРАСИМЕНКО,
завідувачка кафедри педагогіки психології та менеджменту
докторка економічних наук, професорка

СОЦІАЛЬНИЙ СТАТУС КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ

Структурні зміни на ринку праці визначаються перетворенням суспільних та економічних відносин у сучасному світі, який стає все більш глобалізованим. Зростання конкуренції, розвиток економіки заснованої на знаннях і інформаційних технологіях, зміни у характері та формах праці потребують перегляду системи регулювання ринку праці. Для України також важливі внутрішні фактори соціально-економічної нестабільності, що виникають через зростання соціальної напруги в суспільстві, погіршення умов працевлаштування, територіальні та професійні дисбаланси між попитом і пропозицією на ринку праці, а також загострення ситуації на місцевих ринках праці.

Крім того, військовий конфлікт вплинув на можливості професійного зростання та розвитку кваліфікованих робітників через зміни в галузях промисловості та послуг, обмеження доступу до навчання та підвищення кваліфікації. Отже, розгляд соціального статусу кваліфікованих робітників в Україні під час військового конфлікту потребує комплексного аналізу та розробки стратегій підтримки цієї категорії працівників з метою забезпечення їхньої безпеки, захисту прав та покращення соціально-економічного становища.

Під час відкриття форуму «Освіта України 2021: стратегічні цілі та пріоритетні напрями» Президент Володимир Зеленський наголосив на важливості розвитку професійно-технічної освіти у 2021 році. Він зазначив, що країні необхідно більше кваліфікованих робітничих кадрів, тому необхідно провести реформи у цій сфері. Проте професійна освіта залишалася на другому плані. Але якщо переглянути цю галузь з іншого ракурсу і зрозуміти її важливість для суспільства та економіки країни, то виявиться, що якісна

професійна освіта може стати наступним успішним етапом в освітній реформі України [1].

Президентська підтримка відображена у виданому Указі про створення Ради з розвитку професійної (професійно-технічної) освіти як консультативного органу при Президенті. Ця ініціатива має на меті модернізацію галузі та надання додаткових інструментів для якісної підготовки кваліфікованих робітників. Рада спрямована на об'єднання зусиль всіх зацікавлених сторін у сфері професійної освіти та на підняття її значення в суспільстві [2].

Програма спрямована на поліпшення професійно-технічної освіти в Україні та впровадження ефективнішої моделі фінансування відповідних навчальних закладів, яка враховуватиме реальні потреби для забезпечення здобуття сучасних професій. Оновлення освітнього змісту передбачає розробку та ухвалення нових державних стандартів, впровадження інноваційних методик навчання та забезпечення учнів сучасними навчальними матеріалами, включаючи підручники та їх електронні версії. Крім того, програма передбачає оновлення програм підвищення кваліфікації викладачів та майстрів виробничого навчання, а також підвищення престижності їхньої праці через впровадження мотиваційних фінансових стимулів.

В Україні спостерігається надлишок робочої сили, але в той же час існує недооцінений попит на вільні вакансії, що виникає внаслідок несумісності між вимогами роботодавців і наявним рівнем кваліфікації працівників.

На сучасному ринку праці України спостерігається нерівновага між попитом на працю та її пропозицією, що виявляється у невідповідності професійної кваліфікації працівників. Недосягнення відповідності якісного та кількісного рівнів підготовки кадрів призводить до зростання структурного безробіття, що негативно впливає на ефективність функціонування економіки та прогрес науково-технічного розвитку. Це також спричиняє зменшення обсягів виробництва товарів та послуг, що в свою чергу призводить до скорочення ВВП.

Оцінка соціального статусу кваліфікованих робітників в Україні під час військового конфлікту є складною та має багатоаспектний характер. Для

правильної оцінки потрібно враховувати різні фактори, такі як економічна стабільність, безпека на робочому місці, доступ до освіти та професійного розвитку, а також рівень підтримки з боку держави та міжнародних організацій.

Загалом, можна провести оцінку шляхом аналізу таких показників, як зміни в рівні зайнятості та доходів серед кваліфікованих робітників, зміни в умовах праці та рівні безпеки, а також ефективність програм соціальної підтримки. Для цього можна використовувати як кількісні методи, такі як аналіз статистичних даних, так і якісні методи, такі як інтерв'ю та опитування серед робітників.

Досягнення об'єктивної оцінки соціального статусу кваліфікованих робітників в умовах військового конфлікту є важливим для розробки та впровадження ефективних стратегій соціальної підтримки та захисту цієї категорії населення в умовах кризових ситуацій.

У роботах вітчизняних вчених таких як Гітіс Т.П., Євсейчик А.В., Спірато А.С., Андрійчук М.Є. [4], Константюк Н. [5], Циганюк Д.Л., Цирулик С.В. [6], Левчук Н.М. [7], Ткач М., Лойшин А., Кондратюк С. [11] висвітлюється аналіз впливу освіти на соціально-економічний розвиток.

У статті Гітіс Т.П., Євсейчик А.В., Спірато А.С., Андрійчук М.Є. зазначено, що розвиток освітньої сфери є одним із пріоритетних напрямків державної політики України. Освіта відіграє критичну роль у формуванні сучасного суспільства, розвитку економіки, зміцненні демократії та підвищенні якості життя громадян.

Константюк Н. вважає, що освіта виступає як важливий механізм для досягнення індивідуального соціально-економічного прогресу та ключовим каталізатором економічної мобільності. Крім того, належно освічена робоча сила відіграє життєво важливу роль у сприянні майбутньому економічному зростанню країни. Сучасні компанії все частіше потребують висококваліфікованої робочої сили, щоб задовольняти вимоги глобальної економіки.

У дослідженні Циганюк Д.Л., Цирулик С.В. звернено увагу на те, що вплив вищої освіти на економіку країни проявляється в: 1) підвищенні кваліфікації робочої сили – за допомогою професійно-технічного навчання працівників, що дозволяє розширювати та поглиблювати їхні знання, вміння та навички, відповідаючи потребам суб'єктів господарювання; 2) зниження рівня безробіття – вищий рівень освіти зменшує ризик безробіття, оскільки освічені працівники зазвичай мають більше можливостей знайти та утримувати роботу; 3) стимулювання продукції інновацій та науково-дослідних робіт для суб'єктів господарювання – вища освіта сприяє розвитку нових ідей, технологій та підходів, які можуть підтримувати економічний розвиток.

В роботі Левчук Н.М. підкреслено, що освіта розширює можливості людини для кар'єрного зростання, підвищення доходів та соціального просування, що сприяє зменшенню соціальної нерівності та сприяє більшому рівню рівноправ'я та можливостей.

Ткач М., Лойшин А., Кондратюк С. зауважили, що багаторічний накопичений досвід і винаходи способів його передачі та розвитку мислення сприяли розвитку якості людського капіталу. Це вплинуло на всі сфери людського життя. Разом з підвищенням рівня освіченості населення розвивалося й право, яке ставало все більш лібералізованим, але водночас захищало права та свободи індивіда.

Методики, що використовувались для вивчення соціального статусу кваліфікованих робітників, були наступні: опитування – розробка анкет для кваліфікованих робітників з питаннями про їхній соціальний статус, включаючи заробітну плату, умови праці, доступ до освіти та медичних послуг, ступінь задоволення роботою; аналіз статистичних даних – вивчення офіційних статистичних даних щодо зайнятості, середньомісячного доходу, рівня безробіття серед кваліфікованих робітників у зоні конфлікту порівняно з іншими регіонами; спостереження та інтерв'ю – дослідження на місцях шляхом спостереження за умовами праці, спілкування з робітниками та їхніми родинами, проведення глибинних інтерв'ю для отримання детальної інформації про їхній

соціальний статус та вплив військового конфлікту на нього; документальний аналіз – аналіз документів, що стосуються заробітної плати, умов праці, соціальних виплат тощо, які можуть відображати соціальний статус кваліфікованих робітників.

Аналізуючи загальну проблему соціального статусу кваліфікованих робітників в Україні під час військового конфлікту, можна визначити кілька невирішених аспектів: вплив військового конфлікту на рівень заробітної плати та фінансове положення робітників, його вплив на умови праці та безпеку на робочому місці, а також доступ до освіти та можливості професійного розвитку в умовах військового конфлікту. Ці питання можуть різнитися в залежності від контексту конфлікту та особливостей ситуації в Україні, проте вони є істотними аспектами, які варто дослідити для отримання більш повного уявлення про соціальний статус кваліфікованих робітників під час військових конфліктів.

Соціальний статус кваліфікованих робітників в умовах воєнного стану відображається в різних аспектах їхнього життя та професійної діяльності. Війна на території країни створює низку викликів та обмежень для цієї категорії працівників, які впливають на їхнє матеріальне становище, безпеку та можливості розвитку. Одним з ключових аспектів є збереження фізичного та психологічного здоров'я кваліфікованих робітників під час військових дій. Вони можуть опинитися під підвищеним ризиком поранень та травм, особливо якщо їхнє місце праці знаходиться в зоні конфлікту. Крім того, стресові ситуації та психологічні труднощі, пов'язані з війною, можуть негативно вплинути на їхню працездатність та загальний стан здоров'я. Ще однією проблемою є збереження робочих місць та стабільності заробітної плати для кваліфікованих робітників під час війни. Військові дії можуть призвести до зниження попиту на певні види продукції чи послуг, що може призвести до скорочення персоналу або зменшення виплат. Крім того, загальна економічна нестабільність та зниження інвестицій можуть ускладнити ситуацію на ринку праці та зробити пошук нових робочих місць складнішим завданням.

Соціальний статус кваліфікованих робітників визначається їхнім рівнем освіти, навичками та вміннями, а також суспільним визнанням їхньої важливості для економіки та суспільства. Вони часто мають стабільну роботу, достатній рівень доходу та можливості для кар'єрного зростання. З розвитком промисловості та технологій, попит на кваліфікованих робітників зростає, що також позитивно впливає на їхній соціальний статус. Вони часто отримують більше поваги та визнання в суспільстві за їхню важливу роль у розвитку економіки та вирішенні різних виробничих завдань.

Слід відмітити, що соціальний статус – це багатогалузеве поняття, складне поняття, тобто простіше сказати таким чином, яку мають кваліфікацію люди, які в них звички та особливості, чим вони цікавляться і таке інше. Тут існують різні підходи, також хочу вам представити наші дослідження, які були проведені на прикладі соціологічного дослідження Державної служби статистики України, яке проводилося по даним майже 16 тис. фізичних осіб і більше ніж 7 тис. домогосподарств (табл. 1).

Таблиця 1

**Вплив рівня освіти на соціально-економічний статус населення
України у 2022 році**

Рівень освіти	Працюючий за наймом	Роботодавець, самозайнятий	Пенсіонер
Вища освіта (повна, базова, неповна)	2861	73	1765
Середня освіта (повна, базова, початкова)	2068	150	2862
Не має початкової освіти, не письменний	0	0	10

Джерело: [10]

В таблиці 1 наведені такі рівні освіти: вища освіта (повна, базова, неповна); середня освіта (повна, базова, початкова); не має початкової освіти, не письменний. Не має початкової освіти, не письменний – не було «працюючих за наймом» та «роботодавець, самозайнятий» є тільки «пенсіонери». Дійсно, виявлено, що значна частина людей з вищою освітою працює за наймом. Це може бути пов'язано з популярністю кар'єрного зростання та можливостей для

професійного розвитку, які часто забезпечуються роботодавцями у великих компаніях чи установах. Число самозайнятих осіб з вищою освітою є меншим у порівнянні з кількістю працівників за наймом. Це може бути пов'язано з меншою впевненістю у власних здібностях для підприємницької діяльності, або з більшою доступністю вакансій на ринку праці для працівників за наймом. Виявлено, що серед пенсіонерів немала кількість осіб без початкової освіти, не письменних. Це може вказувати на проблему низького рівня освіти серед певних груп населення, що може ускладнювати їхнє працевлаштування та забезпечення достатнього рівня доходу після виходу на пенсію.

Отже, з вищою освітою люди більш схильні працювати за наймом, що свідчить про деяку стабільність на ринку праці та популярність кар'єрних можливостей у великих компаніях та установах. У той же час, низький рівень самозайнятості серед цієї категорії населення може вказувати на відсутність або обмеженість підприємницьких можливостей для цієї групи.

Люди з вищою освітою частіше можуть бути більш інформованими про важливість фізичної активності для здоров'я. Вони можуть краще розуміти наукові дані щодо впливу фізичних вправ на фізичне та психічне здоров'я і, отже, бути більш схильними до регулярної зайнятості спортом (табл. 2).

Таблиця 2

**Вплив рівня освіти на заняття спортом та фізичним вихованням
хоча б раз на тиждень, населення України у 2022 році, грн**

Рівень освіти	Так	Ні
Вища освіта (повна, базова, неповна)	3621	1682
Середня освіта (повна, базова, початкова)	2431	5399
Не має початкової освіти, неписьменний	758	13

Джерело: [10]

Розглянувши наведену таблицю та зробивши деякі спостереження, можна сказати, що рівень освіти може впливати на заняття спортом та фізичним вихованням, але потрібно розглядати це з урахуванням декількох факторів.

Справді, як показує попередня таблиця, пенсіонери, які зазвичай мають менше обов'язків та більше вільного часу, можуть бути більш схильними до

занять спортом. Це може пояснити, чому люди без початкової освіти (які часто є пенсіонерами) показують більшу активність у заняттях спортом. Люди з вищою освітою мають більш збалансований робочий графік та кращу можливість виділяти час на заняття спортом порівняно з людьми з нижчим рівнем освіти, які можуть мати важкий або непередбачуваний графік роботи. Відвідування фітнес-клубів та інших спортивних закладів потребує додаткових фінансових витрат. Отже, люди з вищим рівнем освіти, які частіше мають вищий рівень доходу, можуть мати більше можливостей для занять спортом. Отже, виявлені різниці у заняттях спортом можуть бути пояснені різними факторами, такими як доступність вільного часу, баланс робочого життя та фінансові можливості, які можуть бути пов'язані з рівнем освіти.

Рівень освіти має значний вплив на паління серед населення України з різних причин. Люди з вищою освітою частіше є більш інформованими про шкідливість паління для здоров'я. Вони можуть краще розуміти наукові докази про ризики, пов'язані з курінням, і, отже, бути більш схильними до уникнення цього звичаю. Як правило, люди з вищою освітою обирають для себе середовище тих, хто не палить. Вони можуть мати більше друзів, родичів або колег, які не курять, що може стимулювати їх до відмови від цього шкідливого звичаю (табл. 3).

Вищий рівень освіти асоціюється з вищим соціальним статусом і престижем. Люди з вищою освітою можуть бути більш обережними щодо свого зовнішнього вигляду та здоров'я, і можуть уникати паління, оскільки воно може шкодити їхньому здоров'ю та зовнішньому вигляду.

Таблиця 3

Вплив рівня освіти на паління населенням України у 2022 році, грн

Рівень освіти	Так	Ні
Вища освіта (повна, базова, неповна)	575	4797
Середня освіта (повна, базова, початкова)	1123	6577
Не має початкової освіти, неписьменний	0	12

Джерело: [10]

Дійсно, таблиця 3 надає цікаву інформацію про вплив рівня освіти на паління та здоровий спосіб життя. Як вірно вказано, паління - це погана звичка,

яка шкідлива для здоров'я, тож дослідження впливу рівня освіти на цю звичку має важливе значення. Люди з вищою освітою більш інформовані про наслідки паління для здоров'я, тому вони розуміють про шкідливі ефекти тютюнопаління та є більш схильними до уникнення цієї звички. Ці люди є більш схильними до занять спортом та здорового способу життя. Вони уникають паління, оскільки це несумісно з активним та здоровим способом життя. Вищий рівень освіти часто асоціюється з вищим соціальним статусом та престижем. Люди з вищою освітою більше цінують своє здоров'я та спрямовують свої зусилля на збереження його, уникаючи шкідливих звичок, таких як паління.

Отже, рівень освіти впливає на паління населення України через свої ефекти на свідомість, соціальну підтримку, соціальний статус та рівень самоконтролю. Проте варто зазначити, що це загальні тенденції, і в кожному конкретному випадку існують індивідуальні фактори, що впливають на рішення людини щодо паління.

Розподіл кваліфікованих робітників за типом зайнятості може змінюватися в залежності від різних чинників, включаючи сектор економіки, рівень розвитку та інші. У високорозвинених країнах, де промисловість та послуги грають важливу роль, може бути більший відсоток кваліфікованих робітників, які працюють за наймом у великих корпораціях або компаніях, де надаються високі зарплати та соціальні пакети. У той же час, у країнах з розвиненим сектором малого бізнесу або у сферах, таких як технології та інновації, може бути більша кількість кваліфікованих робітників, які працюють не за наймом, але на власний бізнес або в технічних стартапах.

Таблиця 4 надає важливі відомості про вплив отриманої спеціальності за дипломом на рівень зайнятості та форму праці. Менеджери та професіонали. Вони переважно працюють за наймом. Це пов'язано з високим попитом на їхні кваліфікації у різних галузях економіки, де є великі компанії та організації, які пропонують роботу за наймом. Фахівці та технічні службовці. Також переважна більшість працює за наймом, але в порівнянні з менеджерами та професіоналами більше осіб працюють не за наймом. Це може вказувати на більшу кількість

можливостей для самозайнятих у цих галузях або на більшу кількість малих підприємств і підприємців, які шукають фахівців та технічних спеціалістів.

Таблиця 4

Розподіл робітників за типом зайнятості у 2022 році в Україні

Спеціальності за дипломом	Працюючі за наймом	Працюючі не за наймом
Менеджери (управителі) підприємств	408	69
Професіонали	28792	4402
Фахівці	20148	4578
Технічні службовці	934	230
Працівники сфери торгівлі та послуг	5624	1927
Кваліфіковані робітники сільського та лісового господарств, риборозведення та рибальства	157	102
Кваліфіковані робітники з інструментом	11631	3843
Робітники з обслуговування, експлуат та контролю за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин	8575	3372
Не мають спеціальності	16544	11575

Джерело: [10]

Сфера торгівлі та послуг, сільське та лісове господарство. Тут більша частка працює не за наймом. Це пов'язано з тим, що ці галузі включають у себе більшу кількість малих бізнесів, сімейних підприємств та самозайнятих осіб. Кваліфіковані робітники, обслуговування, експлуатація та контроль. Тут також помітна велика частка людей, які працюють не за наймом. Це пов'язано з тим, що ці професії часто включають у себе можливості для самозайнятих або роботи на підприємствах малих та середніх розмірів.

Отже, таблиця показує, що форма праці часто залежить від спеціальності за дипломом, зокрема виражається у відносній кількості людей, які працюють за наймом і тих, хто працює не за наймом.

Люди з вищою освітою мають більші шанси знайти високооплачувану роботу та отримувати стабільний дохід. Освічені працівники зазвичай займають більш високі посади, що призводить до підвищення їхнього соціального статусу та матеріального благополуччя. Ці люди мають більше можливостей для професійного й особистого розвитку. Вони легше отримувати доступ до кращих

умов праці, кар'єрних можливостей, медичної допомоги, культурних заходів та інших соціальних переваг.

Дослідження показує, що внаслідок воєнного конфлікту багато кваліфікованих робітників втратили робочі місця або зазнали економічних труднощів. Проте, деякі з них змогли знайти нові можливості для працевлаштування або перекваліфікуватися у нові галузі.

Вищий рівень освіти часто пов'язаний з кращим станом здоров'я та більш високим рівнем самооцінки. Освічені люди зазвичай більш інформовані про здоровий спосіб життя, мають доступ до більш якісної медичної допомоги та здатні приймати більш обґрунтовані рішення щодо свого здоров'я. Освіченість часто сприймається як соціальний престиж. Люди з вищою освітою частіше мають шанси бути поважаними в суспільстві, займати впливові позиції, брати участь у прийнятті рішень та впливати на культурні та політичні процеси. Отже, рівень освіти безпосередньо впливає на соціальний статус населення в Україні, визначаючи їхні можливості та перспективи у житті.

Література

1. Чи вистачить Україні кваліфікованих робітників? [Електронний ресурс]// Міністерство освіти України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/news/chi-vistachit-ukrayini-kvalifikovanih-robotnikiv>.
2. Про пріоритетні заходи щодо розвитку професійної (професійно-технічної) освіти: Указ президента України від 30.03.2021 р. № 130/2021 [Електронний ресурс]// Офіс президента України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.president.gov.ua/documents/1302021-38149>.
3. Люди з вищою освітою мають ліпше здоров'я і довше живуть. [Електронний ресурс]// УКРІНФОРМ. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2625918-ludi-z-visou-osvitou-maut-lipse-zdorova-i-dovse-zivut-suprun.html>.
4. Гітіс В.Б. Дослідження можливості підвищення рівня зайнятості в Україні за результатами аналізу проблем безробіття / В.Б.Гітіс, М.М.Маргієва, С.С.Дріго,

А.О.Юркін // Економічний вісник Донбасу : наук. журн / Гол. ред. Н. В. Трушкіна - 2020. - № 3 (61). – С.198-204.

5. Константюк Н. І. Вплив рівня освіти на розвиток економіки та добробуту населення країни / Наталія Константюк // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів і молодих учених „Соціально-економічні аспекти розвитку економіки“, 27-28 квітня 2017 року. — Т. : ТНТУ, 2017. — С. 161–163.

6. Циганюк Д. Л. Вища освіта як чинник соціально-економічного розвитку країни / Д. Л. Циганюк, С. В. Цирулик [Електронний ресурс] // Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 1. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/media/attachments/2020/02/16/15_tsyhaniuk_1_2019.pdf.

7. Левчук Н.М. Нерівність доступу до освіти в Україні: соціальні детермінанти та наслідки / Н.М. Левчук // Демографія та соціальна економіка — 2005. — № 2. — С. 148-158.

8. Стандартний звіт з якості державного статистичного спостереження "Обстеження умов життя домогосподарств" [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: https://ukrstat.gov.ua/suya/st_zvit/2023/11/zv_obst_um_domog.pdf.

9. Аналітична та статистична інформація [Електронний ресурс] // Державний центр зайнятості. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/69>.

10. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

11. Ткач М. Вплив рівня розвитку освіти та права на економічний потенціал країни / М. Ткач, А. Лойшин, С. Кондратюк [Електронний ресурс] // Journal of Scientific Papers “Social Development and Security”, Vol. 10, No. 6. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://media.neliti.com/media/publications/542662-the-impact-of-the-level-of-development-o-d724fea7.pdf>.

12. Демограф: «Дистанційна освіта в Україні поглиблює нерівність»
[Електронний ресурс] // Медіа Освіторія. – 2021. – Режим доступу до ресурсу:
[https://osvitoria.media/experience/dystantsijna-osvita-v-ukrayini-poglyblyuye-
nerivnist/](https://osvitoria.media/experience/dystantsijna-osvita-v-ukrayini-poglyblyuye-nerivnist/).